

3. Завін В. Компетентнісний підхід у підготовці вчителя початкових класів до професійної діяльності // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів: Матеріали 3-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2005. – С. 9-12.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
5. Полякова Г. Компетентність як орієнтація вчителя на найвищий результат у своїй роботі // Завуч. – 2006. – №34. – С. 8-10.
6. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Наук.-метод. збірник / Ред. кол. Н.Софій (голова), І.Єрмаков (керівник авторського колективу і наук. редактор) та ін. – К.: Контекст, 2000. – С. 37-40.
7. Уйсімбаєва Н. Розвиток професійної компетентності як шлях до підготовки висококваліфікованих фахівців // Рідна школа. – 2006. – №6. – С. 17-19.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад на отделении философии образования и теоретической педагогики РАО 23 апреля 2002 г. – Центр “Эйдос”. – www.eidos.ru
9. Nutmacher W. Key competencies for Europe // Council for Cultural Cooperation // Secondary Education for Europe Strasbourg, 1997.

УДК 378

Н.П. Краснова

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ЦІЛЬ ВИХОВАННЯ У ВУЗІ

У статті визначені принципи, які обумовлюють ефективність протікання процесу формування професійних ціннісних орієнтацій і на їх основі виділені провідні методи формування ціннісних орієнтацій майбутніх працівників соціальної сфери.

The article defines the principles that determine the effectiveness of the flow of professional value orientations process and distinguishes on their grounds the main methods of future social workers' value orientations formation.

Складні і суперечливі процеси розвитку Українського суспільства з першої половини 90-х років до теперішнього часу привели до того, що деякі сфери суспільного життя знаходяться в кризі. Ідеологічна сфера в цьому випадку не є виключенням. Цінності виступають найважливішими складовими ідеології суспільства, які не тільки описують явища, але й дають їм оцінку, схвалюють або засуджують їх, вимагають їх здійснення або усунення. Ціннісна єдність як одна зі складових нормативної системи соціуму обумовлює збереження суспільного миру, будучи чинником соціального розвитку.

У даний момент в Українському суспільстві спостерігається ситуація ціннісної багатополарності. Це відноситься до цивільних, політичних, соціальних, релігійних і інших пріоритетів. Жодна з цих груп не може стати домінуючою, і в той же час зміст цінностей, що приймаються у складі кожної з груп різними верствами населення, деколи діаметрально протилежні.

Відсутність єдиної соціально позитивної системи цінностей обумовлює зростання ступеня стихійності процесу ціннісного орієнтування особи і вірогідності його асоціального результату.

Саме цінності і формування ціннісного відношення до світу в широкому значенні є змістом і спрямованістю виховання в дослідженнях І. Зимньої, В. Караковського, Л. Новикової, І. Пінчук та ін.

Питання формування особи майбутнього фахівця з соціальної роботи в процесі професійної підготовки вивчаються З. Белічевою, В. Бочаровою, Безпалько, Л. Міщик та іншими фахівцями. Визначений підхід до особисто орієнтованої підготовки соціального працівника в контексті гуманістичної і культурологічної парадигми (І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, О. Холостова), етичним проблемам професійної діяльності фахівця з соціальної роботи надається увага в роботах М. Медведєвої, Т. Лодкіної, Н. Шмельової.

Таким чином, за наявності досліджень феномена цінності і ціннісних орієнтацій, особливостей професійної підготовки фахівців із соціальної роботи, феномен професійно-ціннісних орієнтацій у професійній підготовці фахівця з соціальної роботи не знайшли достатньо повного відображення в педагогічних дослідженнях.

Звідси мета статті – визначити принципи, які обумовлюють ефективність протікання процесу формування професійних ціннісних орієнтацій і на їх основі виділити провідні методи формування ціннісних орієнтацій майбутніх працівників соціальної сфери.

Вибір професії – одне з головних завдань в житті людини. Він означає: – ким бути, тобто, яке місце посіти в системі суспільного розподілу праці, якою мірою саме цей вид праці забезпечуватиме задоволення матеріальних і духовних потреб особи, розкриття і використання її здібностей і задатків; до якої соціальної групи належати, тобто відповідний соціальний статус індивіда; де працювати, бо вибір професії пов'язаний з вибором місця проживання; з ким працювати, оскільки заняття розрізняються по відсотку чоловіків і жінок, соціальному складу і т. ін.; який стиль життя уникати, бо він тісно корелюється з певними заняттями [3].

Особове і професійне самовизначення юнаками і дівчатами після закінчення школи перевіряється життєвою практикою. Вони починають діяти, реалізують життєві плани, затверджують обраний спосіб життя, освоюючи професію або включаючись у трудову діяльність.

Входячи в професію, молоді люди прагнуть внести в неї творчий початок, перетворити, розвинути, удосконалити її. Але у них недостатньо життєвого досвіду і знань, тому на початковому етапі професійного становлення вони виступають у ролі учня.

Через недостатність життєвого досвіду в поведінці юнаками і дівчатами виявляється внутрішній дискомфорт, що супроводиться іноді зовнішньою агресивністю, розбещеністю або невпевненістю і навіть уявленням про власну неповноцінність. У студентському віці нерідкі і розчарування в професійному і життєвому виборі, невідповідність очікувань і уявлень про професію і реальність її освоєння.

Процес пристосовування першокурсників до вузу звичайно супроводжується негативними переживаннями, які пов'язані з відходом учорашніх учнів шкільного колективу з його взаємною допомогою і моральною підтримкою; невідповідністю до навчання у вузі; невміння здійснювати регуляцію власної поведінки і діяльності, що усугубляється відсутністю звичного, повсякденного контролю педагогів; пошуком оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах; налагодженням побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов у гуртожиток.

Прагнення розв'язати суперечності соціального розвитку, що об'єктивно склалися до студентського віку, активізують процес соціалізації, який на даному етапі наповнюється змістом професійної діяльності і спрямований на привласнення професійних ролей, засвоєння цінностей, норм, поведінкових моделей у професійній сфері.

Виховання як педагогічний компонент процесу соціалізації, який припускає цілеспрямовані дії по створенню умов для соціального розвитку людини, повинно додати процесу професійного і особистісного розвитку соціально-позитивну спрямованість [1].

Професійна діяльність є контекстом соціального розвитку особистості, тим невід'ємним чинником, без якого неможливе повноцінне функціонування особистості як члена соціуму. Тобто, виховання у вузі повинно не тільки створювати умови для становлення професіонала в певній сфері наочної діяльності, але й сприяти соціальному розвитку майбутнього фахівця.

Караковський В. у рамках концепції організації виховного процесу виділяє три групи задач, які стоять перед вихованням:

- перша група пов'язана з формуванням гуманістичного світогляду. В процесі розв'язання цих задач відбувається інтеріоризація особою загальнолюдських цінностей, формування у людини гуманістичних поглядів і переконань;
- друга група нерозривно зв'язана з першою і направлена на формування потреб і мотивів етичної поведінки;
- третя група припускає створення умов для реалізації цих мотивів і стимулювання етичної поведінки особи [1].

Створення педагогічних умов для ефективного розвитку процесу формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця з соціальної роботи, на наш погляд, сприяє розв'язанню виховних задач усіх трьох груп. Організація поетапного сходження особи до екзистенціальних цінностей професії забезпечує формування у майбутнього фахівця гуманістичного світогляду через інтеріоризацію загальнолюдських цінностей.

Поняття “загальнолюдська цінність” є дискусійним у сучасній науці. Сумарний підхід до визначення його змісту неефективний у зв'язку з тим, що цінності, які приймаються різними соціальними, національними, релігійними, етнічними й іншими групами, часто носять взаємовиключний характер. Цінності здоров'я може бути протиставлена цінність хвороби як особливого роду символу приналежності до божественного в деяких релігіях, цінності життя – цінність смерті та інше.

На наш погляд, загальнолюдські цінності – це інтегрована значущість об'єкту для процесу прогресивного розвитку людства. Професія як сфера людської діяльності направлена на оптимізацію функціонування людського соціуму, вносить певний вклад у розвиток людства. Таким чином, загальнолюдська цінність професії прямо пропорційна ступеню дії на процес поступального розвитку соціуму, яку вона надає.

Цінності професії і загальнолюдські цінності є змістовною єдністю, проте не загальнолюдські цінності будуються на професійних, а професійні цінності асимілюють загальнолюдські, що є змістовним забезпеченням гуманістичного ества професії.

Проте між професійними і загальнолюдськими цінностями неможлива абсолютна тотожність, що пов'язано зі специфікою сфери наочної діяльності і недостатністю загальних гуманістичних пріоритетів для її регуляції. Це зумовлює виникнення специфічних професійних цінностей, які конкретизують загальнолюдські цінності відповідно до умов практичної роботи.

Таким чином, існують дві тенденції взаємодії між людськими і професійними цінностями. Перша полягає у виконанні загальнолюдськими цінностями функції ідеологічної підстави професії, друга – в регуляції професійної діяльності відношення підлеглості професійних цінностей загальнолюдським.

Інтеріоризація професійних цінностей створює передумови для виникнення потреб і мотивів етичної поведінки як в професійній сфері, так і в соціальному житті загалом, у чому виражається функція ціннісних орієнтацій як регулятора діяльності і поведінки особи.

Процес формування професійних ціннісних орієнтацій є складовою частиною цілісного виховного процесу вузу. Виховний процес – невід'ємне ядро педагогічної діяльності освітньої установи. Рушійною силою виховного процесу є розв'язання суперечності між різноманітними діями на студента і цілісним формуванням його особистості; між хаотичністю і різноспрямованими цінностями, які транслуються соціумом і необхідністю виховання особи на основі єдиної гуманістично-орієнтованої системи ціннісних пріоритетів.

Будучи складовою частиною виховного процесу, формування професійних ціннісних орієнтацій підкоряється загальним закономірностям виховання.

Спираючись на концепцію організації виховного процесу В. Караковського, можна визначити закономірності виховання.

Перша закономірність – виховання особи здійснюється тільки на основі активності самої особи у взаємодії її з навколишнім соціальним середовищем – виражається в залежності від ступеня ефективності процесу формування ціннісних орієнтацій від реалізації суб'єктивної позиції майбутнього фахівця з соціальної роботи. Формування суб'єктивної позиції стимулюється за допомогою використання активних методів навчання, розвитку здатності особи до рефлексії, включення її в квазіпрофесійну діяльність.

Друга закономірність – єдність навчання і виховання – відображається у включенні процесу формування професійних ціннісних орієнтацій у контекст учбової діяльності в її теоретичному і практичному компонентах. У процесі навчання відбувається формування комплексу необхідних знань і здібностей. У процесі придбання знань про професійну діяльність формується основа для виникнення компоненту ціннісних орієнтацій, розвиток загальноінтелектуальних умінь аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, що впливає на здібність студента до рефлексії динаміки процесу ціннісного орієнтування, зіставленню власної системи ціннісних орієнтацій з вимогами професії, виявленню результатів діяльності, побудованої на підставі поведінкової, цільової, змістовної реалізації цінності. Проходження різних видів практики забезпечує соціальний простір для апробування нових моделей поведінки в професійно-орієнтованій діяльності, матеріалізація привласненої системи професійних цінностей.

Третя закономірність – цілісність виховних впливів – виявляється в залежності від ефективності процесу формування професійних ціннісних орієнтацій від змістовної спрямованості педагогічної дії і несуперечності декларованих педагогом цінностей і реалізації власних ціннісних орієнтацій в практичній діяльності. Це забезпечується полістатусним складом гуманістично-орієнтованого співтовариства, який включає в свій склад викладачів, студентів, практичних працівників соціальної сфери.

Ефективність протікання формування професійних ціннісних орієнтацій обумовлюється реалізацією наступних принципів:

Принцип суб'єктності визначає необхідність реалізації студентом активної позиції в процесі професійної підготовки. Суб'єктність – здатність людини усвідомлювати себе носієм знань, волі, відносин, проводити усвідомлений вибір в системі соціальних відносин, віддавати собі звіт в своїх діях, здатність бути стратегом власного життя. Така здатність формується в процесі духовних зусиль і виховується цілеспрямовано [4]. В контексті професійного виховання суб'єктність розглядається як здатність усвідомлення себе в професійній ролі.

Задачею професійного виховання є розповсюдження суб'єктності особи на професійну сферу, створення умов для її вияву і закріплення в діяльності.

Професійна сфера вносить свої специфічні особливості в даний процес, це пов'язано з поведінковими рамками фахівця по соціальній роботі, оскільки він є суб'єктом не тільки власного життя, але і життя клієнта.

У цілях професійної підготовки фахівця з соціальної роботи суб'єктність реалізується через побудову особливої, особової системної освіти. Дана система включає сукупність особово-професійних якостей, які обумовлюють ієрархічну реалізацію інтеріоризованих функцій; яскраво виражену професійну техніку; набір найбільш індивідуально прийнятих технологій професійної діяльності.

Принцип цілісності. Структура ціннісних орієнтацій включає три основні компоненти: когнітивний, афектний, діяльнісний. Зміст когнітивного компоненту – знання про систему загальнолюдських цінностей, про специфіку професійних цінностей соціальної роботи, етичні норми, способи етичної поведінки. Афектний компонент включає відносини до змісту системи цінностей і кожної конкретної цінності, переживання позитивних або негативних емоцій при відповідності або невідповідності спостережуваної або реалізуваної поведінки, прийнятої ієрархії цінностей. Діяльнісний компонент включає ступінь регуляції реалізуваної поведінкової моделі ціннісними орієнтаціями, упровадження цінності в діяльність як цільовий, змістовний і організаційний орієнтир.

У процесі формування ціннісних орієнтацій повинні враховуватися всі три компоненти, тобто впливати на когнітивну, емоційну і вольову сферу особи.

Реалізація принципу цілісності можлива за допомогою включення студента в різноспрямовану учбову, практичну, позааудиторну діяльність у процесі професійної підготовки.

Принцип рефлексії. Ухвалення цінності – процес глибоко внутрішній, він завжди пов'язаний з усвідомленням, співвідношенням з тими, що вже сформувалися, визнаними, прийнятими особою, в даній ситуації активізується процес осмислення власної поведінки і поведінки інших в рамках цінності.

Рефлексія – здатність людини поглянути в себе зі сторони, роздумуючи, переживаючи, оцінюючи [2], вона дозволяє подолати суперечність між науковими знаннями і реальністю, з'єднати знання про факт і переживання факту, розвинути уміння застосовувати знання до реальної дійсності в реальній ситуації.

Рефлексія – це не стільки констатація наявності або відсутності професійних якостей, скільки стимулювання їх розвитку. Позиція рефлексії, будучи механізмом творчої активності особистості, дозволяє функціонувати і розвивати власну діяльність, перетворюючи її на об'єкт своєї дії.

Для того, щоб рефлексія виступала як інструмент особистісного зростання, необхідно розвивати здібність до неї, оскільки процес формування професійних ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця з соціальної роботи вимагає підвищення ступеня узагальнення отриманого і одержуваного досвіду і його аксіологічного змісту.

Провідними методами формування професійних ціннісних орієнтацій виступають методи дії на екзистенціальну сферу особистості. Серед них метод дилем або метод аксіологічних суперечностей, метод аксіологічних контрастів, метод ціннісних зіставлень. Відповідним методом самовиховання є рефлексія.

Метод дилем полягає в спільному обговоренні зі студентами етичних суперечностей. Суть етичної суперечності в необхідності вибору між цінностями екзистенціального порядку. Воно представлено ситуацією професійної діяльності і вимагає рішення на основі ціннісних орієнтацій особи. Складні етичні ситуації пропонуються студентам у формі задач. Основними вимогами до задач є:

- вони повинні відображати соціальний і професійний досвід студента;
- бути ясними, доступними для розуміння;
- бути незакінченими;
- містити декілька варіантів відповіді;
- включати декілька питань, наповнених етичним змістом.

Метод аксіологічних контрастів полягає в зіставленні соціальної професійно-позитивної і асоціальної професійно-неможливої цінностях. Даний метод дозволяє виявити значущість для розвитку професії ухвалення тієї або іншої цінності, він має потенціали дії на емоційну сферу особистості.

Метод ціннісних зіставлень полягає в порівнянні значущості, змісту груп цінностей, груп ціннісних орієнтацій; в співвідношенні соціокультурного контексту діяльності і контексту особистісного самовизначення в процесі інтеріоризації цінності. Цей метод дозволяє виявити основні суттєві характеристики цінностей і ціннісних орієнтацій, визначити індивідуальні траєкторії процесу ціннісного орієнтування.

Метод емоційного зараження або метод адекватних емоцій полягає в залученні студентів в емоційне переживання через трансляцію емоцій щодо цінності вербальними і невербальними засобами. Метод дозволяє студентам пережити адекватну цінності емоцію, зробити цінність емоційно-значущою.

Метод емоційних контрастів полягає в стимулюванні протилежних емоцій щодо асоціальної і соціально-позитивної цінності. Він ґрунтується на представленні результати поведінки, а також діяльності відповідної або невідповідної цінності. Використовування

методу дозволяє через емоційні механізми створити передумови для інтеріоризації професійних ціннісних орієнтацій.

Метод виховуючих ситуацій полягає в створенні педагогом умов для етично-діяльнісного вибору майбутнього фахівця соціальної сфери в етично важкій ситуації. Зміст виховних ситуацій повинен бути пов'язаний з процесом проектування інтеріоризованих цінностей в професійно-орієнтовану діяльність. Виховуюча ситуація реалізується за допомогою ситуативно-ролевої взаємодії, де етична проблема полягає у виборі методів, стилю діяльності, ролевої позиції.

Таким чином, хронологічно в ролі спілкування у вузі пов'язано з пошуком молодих людей свого місця в житті, самовизначенням. Самовизначення в даному віці здійснюється, перш за все, в такій формі ціннісно-значущого суспільного життя, якою є професія. Актуальними стають питання професійного самопізнання, оскільки існує іманентний розрив між ідеальними уявленнями про професійну діяльність і реальною ситуацією.

Криза юнацького віку каталізує процес соціалізації. Розуміючи виховання як педагогічний компонент процесу соціалізації, який припускає цілеспрямовані дії по створенню умов для соціального розвитку людини, можна стверджувати, що однією з основних цілей виховання на даному віковому етапі розвитку особи є сприяння подоланню екзистенціальної кризи юності, додання процесу соціалізації “соціального вектора” [1]. На наш погляд, формування професійних ціннісних орієнтацій, відповідаючи актуальним потребам особового розвитку в даному віці, є ефективним педагогічним способом регуляції процесу соціалізації особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Караковский В. Воспитательная система. – М., 2002.
2. Петровский В. Личность: феномен субъективности. – Ростов н/Д, 1993.
3. Швандрин Н. Психодиагностика, коррекция и развитие личности в образовании. – Ростов н/Д, 1993.
4. Щуркова Н. Новое воспитание. – М., 2000.

УДК 371. 132: 261.5

О.І. Крюкова

ХРИСТИЯНСЬКО-ПРАВОСЛАВНІ ЦІННОСТІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядається проблема розробки нової моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, яка б була спрямована на реалізацію змісту православно-християнських цінностей. Автор вважає, що запропонований підхід буде позитивно впливати на духовно-моральний розвиток майбутніх учителів початкової школи.

The article deals the problem of elaboration of the new model of professional primary school teacher training is of opiate importance which could lead to the realization of the matter of Christian orthodoxy values. The author consider that the suggested approach will influence positively the spiritual and moral development of the future primary school teacher.

Соціокультурна обумовленість реформування сучасної системи освіти висвітлює основні тенденції вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Запровадження у навчально-виховний процес початкової школи курсу “Основи християнської етики” має за мету актуалізувати традиції народних здобутків й відродити витоки православно-християнського виховання, які розкривають духовний потенціал фізичних, розумових, моральних, художньо-естетичних здібностей молодших